

УДК 347.73

Юлія Кузьменко,

докт. пед. наук, доцент,

професор кафедри адміністративного права

та адміністративної діяльності Херсонського факультету

Одеського державного університету внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДЛЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВНИЧОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТ

У статті розглянуто одну із важливих сучасних проблем сучасного ринку віртуальних грошей – урегулювання в правовому полі України операцій із використанням криптовалют. Автором окреслено спроби адаптувати національне фінансове законодавство щодо нового фінансового інструменту – криптовалют. Охарактеризовано три законопроекти та проект концепції державної політики, що мають на меті легітимізувати крипториннок у фінансовому просторі нашої держави.

Ключові слова: криптовалюта, крипториннок, право, законопроект, адаптація, фінансовий обіг.

Постановка проблеми. На світовому фінансовому ринку не так давно з'явився ще один новий інструмент – віртуальні гроші, інша їх назва – криптовалюта. Науковий дискурс із цього приводу так і не дійшов єдиної думки. Одні вчені розглядають криптовалюту в обігу економіки як правопорушення, а інші асоціюють це явище як еволюційні процеси у фінансовому світі. Відповідно, у правовому полі багатьох країн не створено відповідної нормативно-правової бази, а тому уряди і центральні банки здебільшого суперечливо ставляться до таких новацій грошового обігу. Ряд держав налаштовані настільки радикально, що пропонують увести адміністративну та кримінальну відповідальність щодо розповсюдження і застосування криптовалют. Насамперед мотивують таку позицію потенційною можливістю використання віртуальної валюти у «відмиванні грошей», фінансуванні терористів, торгівлі «живим товаром» і наркотиками організованими злочинними угрупованнями. Проте очевидно, що дане питання потребує негайного свого правового вирішення міжнародною спільнотою, оскільки розвиток і поширення криптовалют у світі вже є неминучим. Дедалі більше людей заробляють у сфері віртуальних грошей, стають їх власниками та користуються ними для накопичення своїх статків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло вітчизняних вчених спрямовують свої дослідження у русло проблем, пов'язаних із віртуальними грошима. Так, наприклад, В. Скрипник у своїй роботі встановлював правничий статус криптовалют

як об'єктів цивільних прав і об'єктів цивільних правовідносин; А. Ковальчук та С. Стеценко розкривали фінансово-правові засади регулювання криптовалютного ринку; К. Некіт охарактеризував правовий статус криптовалют в Україні та світі; С. Верланов проаналізував правову природу криптовалют у судовій практиці Європейського суду справедливості. Як бачимо, дана тематика є актуальною для наукового дискурсу. Разом із тим своєї розвідки потребує питання урегулювання в правовому полі України операцій із використанням криптовалют. Тому у цій статті ми поставили за мету висвітлити трансформації фінансового законодавства України для врегулювання правничого статусу криптовалют.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку XXI століття ринок криптовалют дуже активно набирає своїх обертів, глобалізується та мобілізується, що вимагає від усіх учасників фінансового ринку як на державному, так і на міжнародному рівні швидкої адаптації до змін.

У першу чергу, новачки стосуються сфери розрахунків і платежів. Це значний, найбільший сектор грошових потоків як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку країни. А в майбутньому можливо ще одне джерело надходжень через систему оподаткування у державний бюджет України.

У другу чергу, це види накопичень грошової маси населенням, що також важливо для економічного здоров'я. Аналізуючи електронні Декларації про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру

2018 року, бачимо, що деякі держслужбовці внесли данні щодо володіння Bitcoin, Ethereum, Bitcoin Cash та іншими видами криптовалют. Проте чіткої правової позиції української держави щодо володіння, розпорядження та користування віртуальними грошима на тепер немає.

Саме тому необхідно створювати робочі групи для вивчення ринку віртуальних грошей, механізмів їх регулювання, легалізувати криптовалюту як інструмент здійснення розрахунків та платежів тощо. В Україні лише два фінансових інструмента мають правовий статус – цінні папери та деривативи.

Зрозуміло, що уведення в національний обіг офіційно криптовалюти може й негативно вплинути на деякі фактори економіки країни. По-перше, загрозу віртуальні гроші становлять у контексті забезпечення державою стабільності національної валюти, а введення криптовалюти може її похитнути. Варто зрозуміти, що цей вид грошей – більш серйозний конкурент гривні, ніж американський долар. По-друге, велика частина грошової маси вийде за межі контролю монетарного регулятора, що, у свою чергу, унеможливить відтворення ефективної грошово-кредитної державної політики. Наведемо перелік основних проблем ринку віртуальних грошей, підготовлений Офісом ефективного реагування BRDO: «1. Непрогнозовані правові наслідки діяльності з криптовалютами. 2. Невизначеність питання оподаткування та обліку операцій з криптовалютами. 3. Невизначеність ліцензування майнінгу. 4. Неможливість платників єдиного податку приймати криптовалюту як оплату товарів/послуг. 5. Неможливість укладати старт-контракти. 6. Невизначений правовий статус ICO. 7. Захист прав споживачів. 8. Невизначеність необхідності ліцензування послуг з розробки крипвалют. 9. Неможливість експортувати/імпортувати певні товари в обмін на крипвалюту» [1, с. 3].

Дослідження науковців, світовий досвід, діяльність робочих груп повинна допомогти увести обіг криптовалют у правове поле. Наприклад, розробити відповідні законопроекти та передати їх до Верховної Ради України для проходження шляху цього документа від законопроекту до закону. І такі кроки вже зроблено Україною. Проте варто пам'ятати, що ці трансформації чекати не можуть надалі, вони повинні реалізовуватися своєчасно. Якщо розглядати факти обігу криптовалют у фінансовому просторі України, то сьогодні український уряд запізнюється з вирішенням цього питання, що призводить до втрат фінансових потоків. Цілком логічно, що це негативно впливає на нашу фінансову систе-

му: зокрема, ще одна можлива стаття надходжень до державного бюджету відсутня.

Станом на квітень 2019 року в нашій країні не діють закони чи підзаконні нормативно-правові акти щодо урегулювання в правовому полі операцій із використанням віртуальної валюти. А отже, держава у разі знецінення чи втрати криптовалюти за будь-яких інших причин не відшкодує її вартість, не є гарантом і щодо здійснення заходів забезпечення діяльності криптообмінників. Але у судовому реєстрі вже є справи, де фігурантом є Bitcoin. Тобто прогалини в законодавчій сфері призводять до того, що фінансові потоки з криптовалютами потрапляють автоматично на чорний ринок.

У 2014 році була перша спроба правового визначення криптовалюти – це Лист Національного Банку України № 29-208/72889 від 08.12.2014 щодо віднесення операцій з віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» (далі – Bitcoin) до операцій з торгівлі іноземною валютою, «а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin». НБУ визнав Bitcoin грошовим сурогатом, що не має забезпечення реальною вартістю, та дав такі пояснення: «Європейське банківське управління (European Banking Authority, ЕБА) (далі – ЄБА) закликло банки Європейського Співтовариства (далі – ЄС) утриматися від операцій з криптовалютами, включаючи Bitcoin, доки не буде створена система правил, яка зможе запобігти зловживанням» [2]. Тобто була офіційна заборона використання Bitcoin як засобу платежу. Легалізації не відбулося. Проте навіть цей лист 2018 року на підставі листа НБУ від 22.03.2018 № 40-0006/16290 втратив актуальність [3]. Отже, сьогодні ми перебуваємо щодо норм українського законодавства знов на нульовому меридіані світової географії крипторинку. Замість того, щоб якнайшвидше легалізувати цю сферу, її знов загнали у сектор тіньової економіки, але дебати продовжуються.

20 липня 2018 року на засіданні Ради з фінансової стабільності обговорювався та був підтриманий проект Концепції державного регулювання операцій з криптовалютами. У концепції запропоновано правове визнання трьох фінансових інструментів: це віртуальні активи, криптовалюта, токен; окреслено функції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Міністерства фінансів (Державної фіскальної служби), Національного банку України щодо регулювання обігу зазначених інструментів та нагляду за операціями з криптовалютами; представлено контент ліцензування учасни-

ків таких операцій тощо. Зокрема, ролі державних установ у Концепції представлено таким чином:

«НКЦПФР – регулювання порядку здійснення операцій з криптовалютами та ліцензування криптобірж та криптообмінників» [1]. Сфера регулювання:

«– визнання токенів фінансовими інструментами;

– організована торгівля на біржах пов'язана з конвертацією криптовалют у фіатні гроші і навпаки;

– токени, які мають ознаки фінансових інструментів;

– обмін та купівля/продаж криптовалют через криптообмінники;

– токени, які використовуються з метою залучення фінансування, у тому числі через ІСО;

– здійснення процедури ІСО».

«Держфінмо – регулювання порядку здійснення фінансового моніторингу та контроль за дотриманням суб'єктами первинного фінмоніторингу (криптобіржами).

Мінфін (ДФС) – забезпечення процесу декларування та сплати податків із отриманого доходу від операцій з криптовалютами» [1, с. 5-6].

Не менш важливою є й окреслення операцій з криптовалютами, що планується легалізувати. А саме:

«Майнінг – діяльність із майнінгу не регулюється. Майнінг є законним способом отримання криптовалюти.

ІСО – продаж та вимоги встановлюються НКЦПФР. Можливе серед будь-яких осіб, у тому числі професійних інвесторів.

Набуття та володіння – право володіння мають як фізичні, так і юридичні особи. Декларування операцій з криптовалютами. Обліковується та оподатковується як інвестиційний актив.

Засіб платежу – використання криптовалют як засобу платежу заборонено.

Обмін та продаж на криптобіржах – купівля/продаж, двосторонній обмін здійснюється виключно на ліцензованих криптобіржах. Покупці та продавці реєструються на криптобіржах і проходять ідентифікацію (як у банках). Кожен учасник торгів реєструє електронний гаманець, який зв'язується з ідентифікованим учасником. Купівля криптовалют за фіатні гроші можлива лише на криптобіржах та через криптообмінники.

Обмін та продаж через криптообмінники» [1, с. 7].

Важливим аспектом, що визначено в Концепції, є окреслення статей доходу до держбюджету через податки від операцій з криптовалютами:

– «пільговий період 5 % щонайменше до 31.12.2024;

– оподаткування лише у разі обміну на гроші чи інші активи (нерухомість, споживчі товари тощо);

– операції купівлі криптовалют не обкладаються ПДВ;

– операції обміну однієї криптовалюти на іншу не оподатковуються;

– для фізичних осіб – 1,5 % військовий збір; 6,5 % прибутку в разі підтвердження вартості придбання; 6,5 % з усієї суми угоди у разі відсутності підтвердження придбання;

– для юридичних осіб – 5% на різницю між продажем та придбанням криптовалют» [1, с. 9].

Представимо аналіз законопроектів, які вже сьогодні знаходяться на розгляді у Верховній Раді України з даної теми. Одним із перших був Проект Закону про обіг криптовалют в Україні № 7183 від 06.10.2017. Щодо його реалізації, то Висновок Головного науково-експертного управління був оприлюднений 05.02.2018, а Висновок щодо відповідності проекту вимогам антикорупційного законодавства – 21.11.2018, статус законопроекту станом на квітень 2019 року – надано для ознайомлення. Законопроектом передбачено «регулювання правовідносини щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалют в Україні» [4]. У правовий обіг пропонується ввести такі поняття: криптовалюта, криптовалютна біржа, криптовалютний кошук, криптовалютні транзакції, система блокчейн, користувач системи блокчейн, суб'єкт криптовалютних операцій, власник криптовалюти, майнер, майнінг, винагорода системи блокчейн, блок транзакцій, спеціалізоване обладнання, відомості про криптовалютні транзакції. Відповідно до набуття чинності цим законом будуть вноситися зміни і в Конституцію України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України «Про інформацію» і «Про Національний банк України», інші нормативно-правові акти НБУ та інші закони нашої держави. У статтях цього законопроекту представлені такі аспекти державної політики у сфері функціонування криптовалюти: державне регулювання, державні гарантії, майнінг криптовалюти, використання криптовалюти, криптовалютні транзакції, діяльність криптовалютної біржі, порушення законодавства України про використання та обіг криптовалюти. Разом із тим у статті 4 визнано: «Держава не несе зобов'язань, а також не відшкодовує вартість криптовалюти у випадку її знецінювання або втрати з будь-яких інших

причин» [4]. Отже, у цьому напрямі гарантом держава не планує виступати.

Другим проектом новел права з досліджуваного нами питання є законопроект № 7183-1 від 10.10.2017 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні». Натепер він також має: Висновок Головного науково-експертного управління – 05.02.2018, Висновок щодо відповідності проекту вимогам антикорупційного законодавства – 21.11.2018, статус законопроекту станом на квітень 2019 року – надано для ознайомлення. «Цей Закон визначає загальні засади функціонування та правового регулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» [5]. Уводяться такі поняття: криптовалюта, видобування (майнінг) криптовалют, дериватив на криптовалюту, криптообмінні операції, ринок криптовалют, професійні учасники ринку криптовалют, криптобіржа, інвестори на ринку криптовалют (криптоінвестори), пункт обміну криптовалют, фінансові послуги на ринку криптовалют, програмно-технічний комплекс самообслуговування, регулятор. Також представлено мету і принципи державного регулювання ринку криптовалют; систему регулювання діяльності фінансових установ на ринку криптовалют та контролю за її впровадженням, регулятора та його повноваження, взаємовідносини професійних учасників ринку криптовалют і держави, мету і засади стимулювання діяльності з видобування (майнінгу) криптовалют, форми стимулювання діяльності з видобування (майнінгу) криптовалют, тарифне стимулювання діяльності з видобування (майнінгу) криптовалют, вимоги до криптобірж, вимоги до фінансових установ, що надають послуги з проведення криптообмінних операцій, ліцензування діяльності з надання фінансових послуг на ринку криптовалют, офіційний веб-сайт фінансової установи, що надає фінансові послуги на ринку криптовалют, порядок відкриття криптобіржами рахунків у криптовалюті своїм клієнтам, обмеження щодо здійснення криптообмінних операцій, обмеження щодо видобування (майнінгу) криптовалют, регулювання випуску та обігу деривативів на криптовалюту, обіг деривативів на криптовалюту, особливості виконання деривативів на криптовалюту, анулювання ліцензії на провадження діяльності на ринку криптовалют, відповідальність суб'єктів господарювання, що проводять діяльність із надання фінансових послуг на ринку криптовалют без ліцензії на провадження такої діяльності, розгляд звернень та обмеження доступу до веб-сайту фінансової установи, що надає фінансові послуги на ринку крип-

товалют. За умов набуття статусу Законом даним законопроектом необхідні будуть зміни у Кодексі України про адміністративні правопорушення, Законах України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування», «Про індустриальні парки» та інших нормативно-правових документах.

Третім зареєстрованим ВРУ у цій сфері є законопроект про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні № 9083 від 14.09.2018 [6]. Натепер його статус такий: 16.10.2018 було надано висновок Головного науково-експертного управління; 21.11.2018 – Висновок щодо відповідності проекту вимогам антикорупційного законодавства; стан – надано для ознайомлення. У цьому законопроекті пропонується відповідно до функціонування крипторинку закріпити такі поняття у Податковому кодексі: віртуальні активи; криптовалюта; майнінг; операції з віртуальними активами; прибуток від операцій з віртуальними активами; токен; токен-актив; емітент віртуального активу; прибуток від операцій з віртуальними активами; уведення механізму оподаткування у сфері обігу криптовалют.

Ці зміни дозволять розширити види оподаткування відповідно до використання, володіння та розпорядження криптовалютами юридичних та фізичних осіб в Україні.

Проведений аналіз законопроектів засвідчує, що минає три роки, як зазначені проекти Законів знаходяться на етапі розгляду. Щодо строків їх прийняття Верховною Радою України, то це є невідомий компонент рівняння, де єдине правильне рішення лежить у площині правового вирішення проблеми обігу криптовалют у фінансовому просторі України.

Висновки

Отже, підводячи підсумки, підкреслимо, що натепер в Україні на державному рівні не врегульовано питання правового статусу криптовалют та її обігу, а отже, держава не несе жодних зобов'язань. Характеризуючи тенденції трансформації правового простору України, зазначимо, що на стадії розгляду у ВРУ – три законопроекти: «Про обіг криптовалют в Україні» (2017 р.), «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних

в Україні» (2017 р.), «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» (2018 р.). Проект Концепції державного регулювання операції з криптовалютами (2018 р.) схвалено Радою з фінансової стабільності. Ці документи окреслюють перспективу таких аспектів набуття правового статусу криптовалютами у фінансовому обігу України: урегулювання правовідносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалюти в Україні; окреслення заходів зі стимулювання діяльності з видобування (майнінгу) криптовалют; визначення порядку організації та провадження діяльності фінансових установ на ринку криптовалют та порядку надання фінансових послуг на ринку криптовалют; окреслення похідних інструментів на ринку криптовалют; визначення відповідальності учасників ринку криптовалют; створення механізмів оподаткування обігу криптовалюти в українському просторі фінансів. Перспективним у колі подальших наукових пошуків є дослідження правових засад використання криптовалют у сфері розрахунків.

Список використаних джерел:

1. Концепція державного регулювання операції з криптовалютами : схвалена Радою

В статье рассмотрена одна из важных современных проблем рынка виртуальных денег – регулирование в правовом поле Украины операций с использованием виртуальных денег. Автором обозначены попытки адаптировать национальное финансовое законодательство относительно нового финансового инструмента – криптовалют. Охарактеризованы три законопроекта и проект концепции государственной политики, имеющие целью легализацию крипторынка в финансовом пространстве нашего государства.

Ключевые слова: криптовалюта, крипторынок, право, законопроект, адаптация, финансовый оборот.

This article considers one of the important modern problem of the modern virtual money market – the regulation of operations in the legal field of Ukraine with the using of virtual money. The author outlines the attempts to adapt the national financial legislation to the new financial instrument of cryptology. There were characterised three bills and a draft concept of the state policy, aimed at legitimizing cryptos in the financial space of our state.

Key words: cryptocurrency, crypto-market, law, bill, adaptation, financial turnover.

з фінансової стабільності 20 липня 2018 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/concept-crypto.pdf> (дата звернення: 02.03.2019).

2. Лист Національного Банку України щодо віднесення операцій з віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» (далі – Bitcoin) до операцій з торгівлі іноземною валютою від 08.12.2014 № 29-208/72889. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2889500-14> (дата звернення: 09.03.2019).

3. Про визнання такими, що втратили актуальність, окремих листів Національного банку України : Лист Національного Банку України від 22.03.2018 № 40-0006/16290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18?find=1&text=29-208%2F72889+#w32> (дата звернення: 19.03.2019).

4. Про обіг криптовалюти в Україні : проект Закону України від 06.10.2017 № 7183. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 01.04.2019).

5. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні : проект Закону України від 10.10.2017 № 7183-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710 (дата звернення: 02.04.2019).

6. Щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні : проект Закону України від 14.09.2018. № 9083. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597 (дата звернення: 02.04.2019).